

- DOSSIER
- GUÍA DIDÁCTICA
- ACTIVIDADES

globalexpress

ACTUALIDADE NA AULA

Xaneiro 2012 | Núm. 18

A rebelión das prazas

Foto: Ana Gironés

“Á puta rúa!”, dixéronnos; e iso fixemos”, debuxaba El Roto cando o 15-M xa comezaba a pasar de data para nome propio. O fantasma, que desta vez non se limita a percorrer Europa, nin sequera comezou na Europa. De súbito, as prazas recuperaron o seu carácter de espazo público. O que fai toda esta xente na rúa?

A comezos de ano, diversos puntos do arco mediterráneo lanzáronse á rúa, abrindo os informativos uns países de cuxa vida cotiá pouco nos din os medios. Con rapidez inusitada, a marea de xente ocupando rúas e prazas estendíase a outros países, e cando chegou a primavera, a Porta do Sol, a Praza Catalunya e outros espazos de varias cidades españolas convertéronse en campamentos de reivindicacións cidadás. Fomos tendo noticia de que na Islandia

nos levaban vantaxe cunhas mobilizacións que os medios tradicionais silenciaron. Ao outro lado do Atlántico, os estudantes chilenos convertían o seu outono en primavera, iniciando unhas protestas que rapidamente eran seguidas por camadas máis amplas da cidadanía. Despois do verán, nos Estados Unidos iniciábase o movemento “A ocupar Wall Street!”. De repente, parece que millóns de persoas responden ao grito de Stéphane Hessel: Indignádevos!¹

Este Global express recolle información e análise sobre as mobilizacións cidadás que en diversos puntos do mundo reclaman xustiza, dereitos civís e unha democracia realmente participativa. Ao mesmo tempo, ofrece propostas para que o traballo na aula sexa unha aprendizaxe e un exercicio de cidadanía.

1. Non incluímos os disturbios que se rexistraron en Londres e noutras cidades británicas a comezos de agosto, por considerar que presentaron características diferentes, aínda que en gran medida teñen raíces parecidas.

sumario

- p. 2 En la plaza
- p. 3 Cómo comezou todo
- p. 5 O que hai por detrás das indignacións

- p. 7 Cando a xente dixo *kifaya*
- p. 10 O pan e as rosas van xuntos
- p. 13 A democracia non é (só) un rito
- p. 14 Nada será como antes

**Intermón
Oxfam**

En la plaza

Hermoso es, hermosamente humilde y confiante,
vivificador y profundo,
sentirse bajo el sol, entre los demás, impelido,
llevado, conducido, mezclado, rumorosamente
arrastrado.

No es bueno
quedarse en la orilla
como el malecón o como el molusco, que quiere
calcáreamente imitar a la roca.

Sino que es puro y sereno arrasarse en la dicha
de fluir y perderse,
encontrándose en el movimiento con que el gran
corazón de los hombres palpita extendido.

Como ese que vive ahí, ignoro en qué piso,
y le he visto bajar por unas escaleras
y adentrarse valientemente entre la multitud y
perderse.

La gran masa pasaba. Pero era reconocible el
diminuto corazón afluido.

Allí, ¿quién lo reconocería? Allí con esperanza, con
resolución o con fe, con temeroso denuedo,
con silenciosa humildad, allí él también
transcurría.

Era una gran plaza abierta, y había olor de
existencia.

Un olor a gran sol descubierto, a viento rizándolo,
un gran viento que sobre las cabezas pasaba su
mano,

su gran mano que rozaba las frentes unidas y las
reconfortaba.

Y era el serpear que se movía
como un único ser, no sé si desvalido, no sé si
poderoso,

pero existente y perceptible, pero cubridor de la
tierra.

Allí cada uno puede mirarse y puede alegrarse y
puede reconocerse.

Cuando, en la tarde caldeada, solo en tu gabinete,
con los ojos extraños y la interrogación en la boca,
quisieras algo preguntar a tu imagen,
no te busques en el espejo,
en un extinto diálogo en que no te oyes.

Baja, baja despacio y búscate entre los otros.

Allí están todos, y tú entre ellos.

Oh, desnúdate y fúndete, y reconócete.

Entra despacio, como el bañista que, temeroso,

con mucho amor y recelo al agua,
introduce primero sus pies en la espuma,
y siente el agua subirle, y ya se atreve, y casi ya se
decide.

Y ahora con el agua en la cintura todavía no se
confía.

Pero él extiende sus brazos, abre al fin sus dos
brazos y se entrega completo.

Y allí fuerte se reconoce, y se crece y se lanza,
y avanza y levanta espumas, y salta y confía,
y hiende y late en las aguas vivas, y canta, y es
joven.

Así, entra con pies desnudos. Entra en el hervor,
en la plaza.

Entra en el torrente que te reclama y allí sé tú
mismo.

¡Oh pequeño corazón diminuto, corazón que
quiere latir

para ser él también el unánime corazón que le
alcanza!²

Foto: Alex Casanova

2. Aleixandre, Vicente. *Historia del corazón*. 1954.

Cómo comezou todo

Islandia. Foto: Álvaro Zarzuela

As primeiras mobilizacións ocorren na Islandia, aínda que tardamos en ter noticia delas. Tras décadas de prosperidade e benestar (en 2007-2008 o país era o primeiro en desenvolvemento humano, segundo o Programa de Nacións Unidas para o Desenvolvemento), en setembro de 2008 é nacionalizado o banco máis importante da Islandia, a moeda desvalorízase e a Bolsa suspende todas as actividades: o país declárase en bancarrota. Ao principio, as protestas – inéditas por aqueles lugares – eran pouco numerosas; só 15 persoas a quen a xente que pasaba lles preguntaba o que facían. Mais en xaneiro de 2009 xa son millares os que plantan cara á policía fronte ao Parlamento e provocan a caída do Goberno. Máis tarde, conseguen que sexa sometido a referendo se se sana ou non a débeda cos principais acredores, Gran Bretaña e Holanda; máis de 90% da poboación di ‘Non’ á proposta.

De momento, a Islandia é o único país que en lugar de “rescatar” os bancos, persegue os banqueiros e membros do Goberno pola xestión da crise. Unha comisión elixida pola cidadanía, composta por persoas comúns que se presentaron volun-

tariamente, redactou unha nova constitución, en cuxa elaboración puido participar quen quixo, a través das redes sociais, con información puntual sobre os avances do proceso. A finais de xullo, presentouse o texto, que será sometido a referendo.

E da xélida Islandia á cálida bacía mediterránea. “Algo se quebrou para sempre no mundo árabe no pasado 14 de xaneiro”, escribía Ignacio Ramonet no número de abril de *Le Monde Diplomatique*. Ese día, o presidente tunésino Ben Alí, que gober-

Túnez. Foto: Wassim Ben Rhouma

naba desde 1987, fuxiu do país por causa das presións dunhas mobilizacións que comezaron só un mes antes. A 17 de decembro, Mohamed

Bouazizi, un mozo universitario e vendedor ambulante, queimouse ao bonzo farto de que a policía lle confiscase o seu posto de venda de froitas na rúa se non lle daba diñeiro. A indignación popular estourou, e a xente saíu á rúa en masa. O tirano respondeu con represión mais acabou por fuxir, deixando tras de si 66 mortos nun mes.

Uns días máis tarde, a 25 de xaneiro, o día da ira, as protestas comezaban no Exipto, convertendo a Praza Tahir en referencia de loita pola liberdade. A 11 de febreiro, Mubarak, que ocupaba o poder desde había case tres décadas, dimitía despois de perder o apoio do seu gran valedor – e financiador –, o goberno estadounidense. Nestes momentos, Mubarak

Exipto. Foto: The Cold Whisper

responde perante os tribunais xunto con parte da súa familia.

A partir de aí, a mecha foi prendendo noutros países árabes do Magreb, do Golfo Pérsico (Libia, Alxeria, Bahrein, Xordania, Marrocos, Omán, Iemen, Djibuti, Sahara Occidental e Siria), noutros países non árabes como o Irán e, mesmo, máis tarde, en Israel. A primeira reacción foi, como é habitual, a represión violenta, mais moitos destes mandatarios víronse obrigados a acometer reformas que o tempo dirá se responden adecuadamente ás demandas populares.

En Libia, despois dunha sanguenta guerra, o ditador Gadafi perdeu o poder (e a vida, en circunstancias

aínda non aclaradas por completo) debido á presión dos rebeldes, apoiados por tropas occidentais dos mesmos países que até hai pouco o recibían con todas as honras e calabán perante os seus abusos e extravagancias. En Siria, Bachar al-Asad, o último elo dun tiránico clan familiar, está a ordenar disparar contra o seu pobo, causando millares de mortes e fuxidas en masa. Amnistía Internacional denuncia que “desde mediados de marzo, as forzas de seguridade sirias levaron a cabo unha campaña de violencia contra os manifestantes. Máis de 1.600 persoas morreron, entre elas, máis de 80 menores de idade. Foron

Foto: Julien Lagarde

Foto: Miguel Alamin

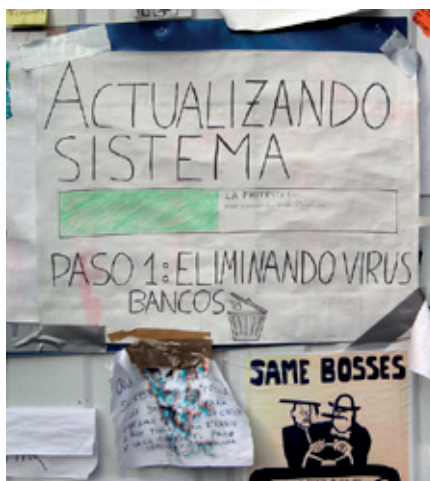

Foto: Miguel Alamin

Foto: Julien Lagarde

detidos millares de persoas, moitas das cales permanecen recluídas en réxime de incomunicación, baixo grave risco de seren torturadas”.

Aínda que estes países si acostuman aparecer nas noticias, a imaxe que nos é transmitida deles é a de sociedades monolíticas, atrasadas, en que nada se move. Estes feitos viñeran mostrarnos que a realidade é máis complexa do que pensamos, e que os pobos son moito máis do que os seus gobernantes.

En maio, a indignación estalou en casa. A 15 de maio, tiveron lugar masivas manifestacións en moitas cidades españolas, demandando unha democracia real. Fronte ao violento desaloxo por parte da policía das centenas de persoas que se instalaran na madrileña Porta do Sol

despois da marcha, máis de 25.000 persoas ocuparon ao día seguinte a praza, converténdose en referente do movemento dos indignados e o 15-M na data en que as prazas se converteron en espazos de exercicio de cidadanía.

Pouco máis tarde, a indignación saltaba o Atlántico, e a 12 de xuño comezaban en Chile masivas protestas estudiantís (que foran precedidas un mes antes por unha masiva manifestación contra a construción de cinco encoros na Patagonia, propiedade da española Endesa e da chilena Colbún). Novamente, a brutal represión levou á rúa os pais dos estudantes, primeiro, e máis tarde outros sectores da poboación. Pasado o verán, os Estados Unidos sumábanse con protestas similares en varias cidades, baixo o slogan “A

ocupar Wall Street!”; en Nova York, desde mediados de setembro protestan no Zucotti Park, en pleno centro financeiro da cidade, cerca da Bolsa que dá nome ao movemento.

O que hai por detrás das indignacións

Protesta na Praza Tahrir. Foto: Maggie Osama

“Foi todo menos o azar o que levou millóns de exipcios á rúa”, escribe Tahar Ben Jelloun no seu libro *A primavera árabe. O despertar da dignidade*. Aínda que non se pode meter todo no mesmo saco, seguramente a apreciación do escritor franco-marroquí é extensíbel a outras revoltas. En todos os casos, o que apareceu como noticia insólita estaba a ser xerado ao longo de anos, de décadas, talvez de séculos; e isto é válido tanto con relación **ás causas que o provocaron** como **ás circunstancias que o fixeron posíbel**. A visión deformada que nos chega dos países árabes, xunto cunha comunicación por parte dos medios de comunicación que adoita reducir os procesos a sucesión de feitos, sen excluír significativos – interesados? – silencios informativos, contribúe para que nos sorprenda a erupción dun volcán sen que nos decatásemos nin tan sequera da súa existencia.

Co risco que toda simplificación implica – e coa imprescindíbel precaución de remitir para análises máis detalladas e autorizadas –, pode dicirse que o descontento das poboacións

ten as súas raíces en causas estruturais, así como na mala xestión que destas realizan os gobernos. Estes poden ter sido elixidos nas urnas ou pode tratarse de réximes totalitarios, como é o caso predominante nos países do Magreb e da zona oriental mediterránea e o Próximo Oriente, aínda que é preciso distinguir entre monarquías totalitarias, e actuais réximes autoritarios que naceron dunha revolución (como Libia, Tunisia e Exipto), mais que igualmente se perpetuaron no poder, a veces de forma dinástica (Siria).

Durante décadas, estes réximes contaron coa tolerancia – ou mesmo co fervente apoio – das chamadas democracias occidentais, unhas veces por seren países con

grandes reservas de petróleo, outras coa escusa de escorrentar o “perigo islamita”. Isto significou ollar para outro lado perante os abusos para os cales este tipo de gobernos son terra propicia: insuficiencias democráticas, corrupción, brutalidade policial, leis de emerxencia, altas taxas de desemprego, carencia de vivendas e alimentos, falta de liberdade de opinión, pobres condicións de vida, etc. Cando a situación económica empeorou, a mecha xa estaba preparada.

Noutras latitudes, en que o estado do benestar é a norma desde hai tempo, a poboación foi vendo como este se deteriora e mingua. E isto é por obra duns gobernos democraticamente elixidos (en ocasións, autodefinidos como progresistas), cuxas políticas responden máis aos poderes económicos e financeiros do que ao mandato recibido das urnas, convertendo en mercadoría (e vítima propiciatoria) a soberanía popular. A xestión da crise financeira,

o “rescate” con bens públicos dalgunhas entidades que a causaron, á custa de facer diminuír os dereitos cívís e laborais da poboación e de empeorar as súas condicións de vida, tornou isto patente aos ollos da cidadanía.

A poboación islandesa pasou, en só un par de anos, de ocupar o primeiro lugar na lista do desenvolvemento humano a ter que asumir unha débeda de 3,5 mil millóns de euros –que se cargarían a cada familia mensualmente ao longo de 15 anos, cunha taxa de xuros de 5,5%. En España, segundo datos de xuño de 2011, temos unha das

3. Ver Global express nº 17, “Castelos de área”.

medias salariais máis baixas da Europa (só superada, por pouco, por Grecia e Portugal), e rexístranse as diferenzas máis importantes entre os salarios máis baixos e os máis altos. A crises, ademais, está a enriquecer as grandes empresas: durante o período da crise (2007-2010), o número de desempregados pasou de 1.800.000 en 2007 para máis de 4.000.000 en 2010, mentres que só 3 das empresas que compoñen o IBEX-35 tiveron perdas nese período. Todas as demais empresas rexistraron lucros. (Vicenç Navarro e Marta Tur. *Le Monde Diplomatique*).

E, no entanto, aumenta o número de “novos pobres”: persoas que até hai pouco vivían comodamente, encóntranse cruzando o limiar da pobreza, desaloxadas da súa casa sen por isto librarse da débeda co banco, sen traballo e sen ingresos, mentres os gobernos restrinxen cada vez máis as axudas e os subsidios. “O perfil do novo pobre – segundo Cáritas – é o dun home español, menor de 40 anos e que traballou na industria da construción. De obter bos ingresos traballando pola súa conta, pasou a depender dun subsidio e a recorrer a institucións de beneficencia para comer.”

Aínda que as revoltas nos países árabes e a ocupación de prazas en España ao principio causaron certa sorpresa, as mobilizacións non son un lóstrego illado. Para que a tormenta do descontento se organize e callase en accións masivas, sostidas no tempo e articuladas desde abaixo, fixeron falta anos de organización, loita e traballo, a miúdo invisíbel, que foron creando unhas circunstancias que favoreceron o estalido.

Nos países árabes, unha clase media cuxa base creceu en tempos de bonanza económica, accedeu a recursos e tomou conciencia dos seus dereitos, sen que o estreito molde ofrecido por réximes monolíticos permitise que as súas lexítimas as-

Barcelona. Foto: Mario Sánchez

piracións encontren saída. Os medios de comunicación, máis interesados nos dirixentes e nas intrigas políticas que nas sociedades, non nos dan noticia diso, mais nestes países existe unha sociedade civil que en duras condicións busca camiños, unha oposición silenciada dentro e fóra das súas fronteiras, e intelectuais (escritores, xornalistas, universitarios) que a miúdo pagan co exilio ou o cárcere as súas denuncias.

“As protestas masivas – escribe Isaías Barreñada en Noticias Obreiras – foron o resultado dunha articulación efectiva e innovadora entre actores diversos: mozos con novas formas de acción colectiva (...), activistas clásicos (sindicalistas, defensores dos dereitos humanos), asociacións civís e, finalmente, militantes políticos”. Debe resaltarse o papel que nestes países, e particularmente no Exipto, tiveron os sindicatos e o movemento obreiro en xeral. Referíndose ás protestas sucedidas nos países árabes, Barreñada continúa: “Estas revolucións son cidadás polas súas demandas, e populares porque implican unha parte importante da sociedade.”

Tampouco os países occidentais foron un fenómeno de combustión espontánea. A resposta articulada foi posíbel porque a articulación xa existía. En España, non é a primeira vez que a sociedade se organiza para protestar polos seus propios medios. En 1994, en moitas cidades españolas tiveron lugar mobilizacións (acampadas, folgas de fame, etc.) para reclamar que se cumprise o compromiso de destinar á cooperación o 0,7% do PIB. Hai só uns anos, as masivas protestas contra a guerra do Iraq puxeron de manifesto a existencia dunha articulación de movementos sociais eficaz. Hai só uns meses, a comezos de 2011, púñanse en marcha as Mesas de Convergencia Cidadá e, como antecedente máis inmediato, moitos analistas coinciden en sinalar que as accións contra a lei Sinde lubricaron as ferramentas comunicativas que tan eficaces se mostraron no movemento 15M. En todo caso, o 15M recolle denuncias e reivindicacións que un amplo espectro de movementos – obreiro, pacifista, ecoloxista, feminista, veciñal, etc. –, xunto con outros colectivos e á propia academia, levan anos facendo; articúlao e convérteo nun grito sonoro e pacífico.

Cando a xente dixo *kifaya*

Foto: Wheelz Wheeler

tón” polas reformas na educación. No Paseo Ahumada representaron un suicidio masivo arroxándose ao chan e ficando quietos. Nunha ponte sobre o río Mapocho, alumnos dos estudos de Arquitectura penduraron figuras simulando persoas aforcadas polas débedas. Ademais, sucedéronse desfiles carnavalescos, ballets na rúa, etc.

Na Islandia, perdérase o costume de manifestarse. A última manifestación foi en 1949 contra a OTAN, así que, alí, esta forma de protesta xa constituía por si propia unha novidade. A policía non sabía como reaccionar cando dous millares de persoas se concentraron no Par-

En xullo de 2004 nacía no Cairo un movemento laico, democrata e de defensa dos dereitos humanos, que a finais dese ano organizou unha gran manifestación demandando reformas e animando a boicotear as eleccións de setembro de 2005. Estas eran consideradas como outra das mascaradas que Mubarak – como outros ditadores – organizaba de vez en cando, un mero xogo coas cartas marcadas. Este movemento chámase Kifaya, que en árabe vén significar “basta, até aquí chegamos!”. O dicionario refire que ‘indignación’ significa “grande enfado causado por algo ou por alguén”. Aristóteles concreta que xorde perante a percepción de que algo é inxusto. E isto é o que en resumo ocorreu, que a xente dixo basta e traduciu a indignación en accións.

O propio carácter das accións, senón inédito, encontrou na novidade unha das chaves da súa eficacia. A forma clásica de protesta, as manifestacións, aínda que estivo presente, cedeu protagonismo a outras accións. Estas foron nalgúns casos tráxicas e á desesperada (como as autoinmolacións en varios países árabes), mais a estrela foi, sen dúbida, a ocupación das prazas, que recuperaron o seu carácter de es-

Foto: Alvaro Zarzuela

pazo público cidadán, de encontro, debate e interrelación. Escapárate de acción cívica, en elas mostrouse a capacidade de organización e solidariedade das poboacións. Na memoria colectiva, xa ficaron as imaxes da cidadanía exipcia limpando a Praza Tahir unha vez desmantelado o campamento.

En Chile, centenas de estudantes terminaron unha maratón de 1.800 horas nas inmediacións do palacio presidencial de La Moneda. Na Praza de Armas de Santiago, convocáronse para un masivo “bica-

lamento. Un mozo subiu ao tellado da cámara lexislativa e substituíu a bandeira nacional pola dunha cadea de supermercados – un farrapo amarelo cun porco a sorrir – e decorreu máis dun día até que alguén se decatou. Acusados de terrorismo, cada vez que había un roce coa policía os manifestantes regalábanlle flores.

Insistiuse moito sobre o papel que xogaron as redes sociais (tecnolóxicas) nestas mobilizacións. “O mundo é inmenso – escribe Tahar Ben Jelloun –, mais agora está ao

alcance da man, dun simple clic.” A posibilidade dunha comunicación horizontal, en rede (isto é, estruturalmente non xerárquica), sen un centro que controle, posibilitou que a aparente espontaneidade se articule e organice “mediante o simple feito de se comunicar, de trocar ideas, proxectos” (Ben Jelloun).

Foto: Darkroom Productions

Isto converte estas reclamacións de dereitos cidadáns nun exercicio de cidadanía. Non é a democracia precisamente iso, o acceso de toda persoa á palabra, a opinar, propor e decidir?

Nestes movementos tamén xogaron un papel moi importante os intelectuais. É imposible dar conta da inabarcábel bibliografía que o propio fenómeno xerou, deixando constancia dos feitos e alimentando un vivo debate. Meses antes de que todo comezase, Stéphane Hessel apelaba á súa historia de resis-

tente e colaborador na redacción da Declaración Universal dos Dereitos Humanos para chamar a xuventude a se indignar; pouco despois aparecía un segundo panfleto - *Comprometédevos!* -, e a finais de setembro apareceu en Francia *Le chemin de l'espérance*, que Hessel asina con Edgar Morin. Na mesma liña, un

grupo de intelectuais españois (José Luís Sampedro, Mayor Zaragoza e Juan Torres López, entre outros) publicaba *Reacciona* (Aguilar). Unha gran variedade de autores escribiron sobre o tema: do anónimo que está detrás de *Insolventes!* (Espasa), que di ter perdido até o seu nome, até o *Manifesto de economistas aterrados*, que apareceu asinado por catro economistas franceses, e que xa foi subscrito por varios millares de profesionais de toda Europa. Coas revoltas aínda en marcha, Tahar Ben Jelloun publicou *A primavera árabe. O despertar da dignidade* (Alianza Editorial).

Igualmente, son numerosas as publicacións xeradas no seo do propio movemento, como *As voces do 15M* (Los libros del Lince), *Les veus de les places* (Icària), a *A rebelión dos indignad@s* (Popular) ou *Indignados. 15M*, por citar algunhas. Centenas de historiadores de universidades de toda a América Latina publicaron o manifesto “Revolución anti-neoliberal social/estudiantil en Chile”. Como indicamos, estes son só uns escasos exemplos das accións dos intelectuais.

Mais, ademais, moitos deles non se limitaron a escribir e falar. Hessel,

Sampedro, Galeano, Arcadi Oliveres, Vicenç Navarro, Juan Torres López e tantos outros e outras estiveron nas prazas mostrando o seu apoio e pronunciando conferencias, facendo das prazas espazos de cultura e pensamento. Todo isto pon tamén de manifesto que as mobilizacións, presentadas a miúdo como case exclusivas da xuventude, son realmente, como demostran os feitos e as imaxes, iniciativas cidadás en que participan camadas e xeracións moito máis amplas.

Arcadi Oliveres (Pl. Catalunya, Barcelona).
Foto: neverbeingboring2000

O que é un movemento social?

Un **movemento social** é a agrupación non **formal** de individuos ou organizacións que ten como finalidade a **mudanza social**, o que significa que é un actor político, e que se distingue das organizacións de calquera outro tipo, como os partidos ou os sindicatos, polo seu carácter non estruturado, horizontal e non suxeito a disciplina.

Pedro Ibarra, catedrático de Ciencias Políticas da Universidade do País Vasco, pon de manifesto un aspecto interesante:

Un movemento social é unha **forma de acción colectiva**, e a existencia dunha acción colectiva implica a preexistencia dun conflito, dunha tensión que trata de resolver – tornándoo visíbel, dándolle dimensións – esa acción colectiva. Mais – importante chamada de atención – non calquera conflito desemboca nunha acción colectiva que toma a forma dun movemento social

1. Un movemento social xorde porque existen tensións estruturais (as estruturas do traballo ou as familiares ou as urbanas), que xeran vulneración de intereses moi concretos, moi visíbeis, moi sentidos; moi vividos ás veces. Así pois, xorden por carencias ou fracturas estruturais (que, dito sexa de paso, sempre existirán).
2. Un movemento social xorde porque outras formas preexistentes – organizacións – de solucionar ese conflito non poden chegar a el, non saben chegar a el ou non queren chegar a el. Xorde, pois, porque existen carencias organizativas.
3. Un movemento social xorde ademais porque á xente – a determinada xente – non lle gusta cómo se vive (cómo viven eles) en xeral, e cómo se vive a resolución desa inxustiza, desa negación de intereses colectivos (mais moi próximos) en particular. Preferiría vivir/ relacionarse cos outros doutra forma e preferiría solucionar eses problemas colectivos da mesma maneira que lle gustaría vivir.

Cren que os problemas, a favor de cuxa solución decidiu mobilizarse, deben solucionarse de forma participativa, igualitaria e cooperativa, e por tanto buscarán organizarse, moverse de forma solidaria, participativa para solucionar eses problemas. Así, prefiguran na súa acción colectiva o mundo (ou unha parte do mundo) que tratan de establecer. Así, un movemento é unha resposta a carencias avaliativas, ideolóxicas.

A anterior reflexión implica dúas cousas:

Un movemento busca e practica unha **identidade colectiva**, isto é, un movemento significa que determinada xente quere vivir conxuntamente unha distinta forma de ver, estar e actuar no mundo. Certamente a intensidade desta vivencia pode ser moi débil, mais a mesma debe existir para poder falar dun movemento social. Un movemento social non pode ser – non é – un gabinete en que a xente arranxa os seus problemas individuais. Debe existir un mínimo de compartir un sentido, unha común forma de interpretar e vivir a realidade.

Un movemento xorde – asume esta resposta ás carencias valorativo/ ideolóxicas e as responde desta forma identitaria, alternativa ás formas convencionais/dominantes de se adaptar ao mundo – porque existen **redes solidarias preexistentes**, porque existen persoas con experiencia solidaria ou porque existen persoas con memoria solidaria, con memoria/ideoloxía de que é posíbel facer e ver as cousas de forma diferente.

Foto: Sierpe

5. *Anuario de Movementsos sociais. Unha ollada sobre a rede*. Elena Grau e Pedro Ibarra (coord.). Icaria Editorial e Getiko Fundazioa. Barcelona, 2000. O texto citado está dispoñíbel en http://7843663697078178468-a-1802744773732722657-s-sites.googlegroups.com/site/antoniojml/Home/TEMA9A.pdf?attachauth=ANoy7cpYUeqEzGEmtPMHYp9jrPUBjNBDMYpOWjpDXNHkp9DCI_nFsTMOV1nTmyYPlscJkZiV6hAFCgJEpgiCES_qnuf5EgSD-q13UtpDVe2YAP4Jtw3ugGxgME60nsHS-i5Am__30MmiN7a18lIQGyD12Rw6VcZWtqKsGuLj6HT2KKcNVqLYsSvRQWOUzUDZEGpbw2xW6T-uR&attredirects=0

O pan e as rosas van xuntos

Este amplo movemento podería facer súa a pancarta das traballadoras protagonistas do filme de Ken Loach *Pan e rosas* (2000): “Queremos o pan, mais tamén as rosas”. A crise, que desencadea a indignación, comezou chamándose económica e financeira e terminou por pór de manifesto graves disfuncións do sistema democrático. Está claro que simplificar un fenómeno tan complexo e que se desenvolve en contextos tan diferentes provoca unha distorsión da realidade, mais tamén está claro que existen elementos comúns nas demandas que se formulan.

Remy Lefebvre resumía en *Le Monde Diplomatique* (maio 2011) as demandas da “primavera árabe”: “As reivindicacións, lonxe de toda xerga ideolóxica e de toda tentación demagóxica, relixiosa ou partidista, son simples e claras. Nunha lingua despoxada e directa, os slogans lapidarios dan sempre no branco: por un lado, a reivindicación da liberdade política, da alternancia no poder, do fin da corrupción, do desmantelamento dos aparellos de

seguridade; polo outro, a demanda de dignidade social e, por tanto, de oportunidades de emprego e de salarios decentes”.

Na Islandia, todo comezou como unha reacción ao abuso de bancos e poderes financeiros, mais cedo comprenderon onde estaba a chave da cuestión “A nosa prioridade –di Sigurdur Sigurdsson, participante nas protestas– é a reforma da lei electoral a fin de crear un sistema de democracia directa”.

En Chile, “das reivindicacións propiamente educativas, as organizacións que protestan pasaron con rapidez a outras peticións máis estruturais de mudanza do sistema político, ao advertir que, para conseguir aprobar as súas demandas, se require por un lado que o Estado teña máis recursos, e por outro á Constitución, para que o sistema electoral teña unha representatividade maior, que lle permita absorber o seu petitorio” (Manuel Delano. *El País*, 30/08/2011).

O movemento 15M recolle nos seus slogans as mesmas reivindicacións, que se resumen en “Democracia real xa!”. A crise fixo visíbel que vivimos “unha democracia de mercado, non só unha economía de mercado” (Joaquín Estefanía. *El País*, 19-06-11). Isto é, púxonos diante dos ollos qué decide a cidadanía e quen toma as decisións que condicionan a vida dos cidadáns e as cidadás reais. E a esa diana diríxese a frecha da indignación.

Propostas do 15-M⁶

1

Eliminación dos privilexios da clase política:

- Control estrito do absentismo dos cargos electos nos seus respectivos postos. Sancións específicas por abandono de funcións.
- Supresión dos privilexios no pagamento de impostos, os anos de cotización e o montante das pensións. Equiparación do salario dos representantes electos ao salario medio español, máis as axudas de custo necesarias indispensábeis para o exercicio das súas funcións.
- Eliminación da inmunidade asociada ao cargo. Imprescritibilidade dos crimes de corrupción.
- Publicación obrigatoria do patrimonio de todos os cargos públicos.
- Redución dos cargos de libre designación.

6. Un artigo do diario Público explica como algunhas destas propostas xa son realidade en diversos países: <http://www.publico.es/espana/380220/21-ideas-inspiradas-en-el-15-m>

2

Contra o desemprego:

- Distribución do traballo fomentando as reducións de xornada e a conciliación laboral até acabar co desemprego estrutural (isto é, até que o desemprego descenda por baixo de 5%).
- Xubilación aos 65 e ningún aumento da idade de xubilación até acabar co desemprego xuvenil.
- Bonificacións para aquelas empresas con menos de 10% de contratación temporal.
- Seguridade no emprego: imposibilidade de despedimentos colectivos ou por causas obxectivas nas grandes empresas mentres haxa beneficios, fiscalización ás grandes empresas para asegurar que non cobren con traballadores temporais empregos que poderían ser fixos.
- Restablecemento do subsidio de 426 € para todos os desempregados de longa duración.

3

Dereito á vivenda:

- Expropiación polo Estado das vivendas construídas en stock que non se venderon, para colocalas no mercado en réxime de aluguer protexido.
- Axudas ao aluguer para mozos e todas aquelas persoas de baixos recursos.
- Que se permita a dación en pagamento das vivendas para cancelar as hipotecas.

Foto: Antonio Marín Segovia

4

Servizos públicos de calidade:

- Supresión de gastos inútiles nas Administracións Públicas e establecemento dun control independente de orzamentos e gastos.
- Contratación de persoal sanitario até acabar coas listas de espera.
- Contratación de profesorado para garantir a ratio de alumnos por aula, os grupos de desdoblamento e os grupos de apoio.
- Redución do custo de matrícula en toda a educación universitaria, equiparando o prezo dos posgraos ao dos graos.
- Financiamento público da investigación para garantir a súa independencia.
- Transporte público barato, de calidade e ecoloxicamente sustentábel: restablecemento dos trens que se están a substituír polo AVE cos prezos orixinais, abarataemento dos bonos de transporte, restrición do tráfico rodado privado no centro das cidades, construción de carrís bicicleta.
- Recursos sociais locais: aplicación efectiva da Lei de Dependencia, redes de coidadores locais municipais, servizos locais de mediación e titores.

5

Control das entidades bancarias:

- Prohibición de calquera tipo de rescate ou inxección de capital a entidades bancarias: aquelas entidades en dificultades deben quebrar ou ser nacionalizadas para constituír unha banca pública baixo control social.
- Elevación dos impostos á banca de maneira directamente proporcional ao gasto social ocasionado pola crise xerada pola súa mala xestión.
- Devolución ás arcas públicas por parte dos bancos de todo capital público fornecido.
- Prohibición de investimento de bancos españois en paraísos fiscais.
- Regulación de sancións aos movementos especulativos e á mala praxe bancaria.

6

Fiscalidade:

- Aumento do tipo impositivo ás grandes fortunas e entidades bancarias.
- Eliminación das SICAV.
- Recuperación do Imposto sobre o Patrimonio.
- Control real e efectivo da fraude fiscal e da fuga de capitais a paraísos fiscais.
- Promoción a nivel internacional da adopción dunha taxa ás transaccións internacionais (taxa Tobin).

7

Liberdades cidadás e democracia participativa:

- Non ao control de internet. Abolición da Lei Sínde.
- Protección da liberdade de información e do xornalismo de investigación.
- Referendos obrigatorios e vinculantes para as cuestións de grande importancia que modifican as condicións de vida dos cidadáns.
- Referendos obrigatorios para toda introdución de medidas ditadas desde a Unión Europea.
- Modificación da Lei Electoral para garantir un sistema autenticamente representativo e proporcional que non discrimine ningunha forza política nin vontade social, onde o voto en branco e o voto nulo tamén teñan a súa representación no lexislativo.
- Independencia do Poder Xudicial: reforma da figura do Ministerio Fiscal para garantir a súa independencia, non ao nomeamento de membros do Tribunal Constitucional e do Consello Xeral do Poder Xudicial por parte do Poder executivo.
- Establecemento de mecanismos efectivos que garantan a democracia interna nos partidos políticos.

8

Redución do gasto militar

Foto: arribalasqueluchan

A democracia non é (só) un rito

Como é ben sabido, 'democracia' é a evolución de dous termos gregos: 'demos' ou pobo e 'cracia' ou poder; literalmente, "poder do pobo". No noso espazo sociocultural, consideramos que foron os atenienses quen a inventaron hai 25 séculos, e parece que o concepto non evoluciona moito máis que o termo que o nomea. Os modelos ateniense e romano significaron,

certamente, avances de civilización; o primeiro establecía participación nos asuntos públicos e o segundo, recoñecemento de dereitos. Porén, ambos asentaban sobre a exclusión: en Atenas, só un reducido grupo de cidadán tiñan acceso á participación, vetada para todos os que interviñan nos procesos produtivos -esclavos, traballadores manuais, etc.- e as mulleres. A cidadanía romana servía para discriminar aqueles que gozaban de dereitos de aqueles que non; durante moitos anos, só os habitantes da cidade -Roma- eran considerados cidadán; será máis tarde cando pase a ser un termo político.

Hai que esperar até a proclamación da independencia americana e a Revolución Francesa para que o que hoxe entendemos por democracia naza oficialmente. E nace indisolubelmente unida á consideración de cidadanía para toda persoa, a quen se lle recoñece o dereito a opinar e influír nos asuntos públicos que lle incumben, aínda que durante un longo período de tempo este dereito estivo vinculado á propiedade. Che-

Foto: neverbeingboring2000

gamos así ao de "un home, un voto", expresión literal onde as haxa, xa que até ben entrado o século XX as mulleres estivemos excluídas dese elemental -en varios sentidos- dereito.

Máis alá da etimoloxía, a democracia non é só unha palabra nin unha serie de ritos⁷. "Agora que case todos os réximes políticos se din democráticos -escribe José Manuel Naredo no diario *Público*-, é o grao de participación efectiva do pobo na toma de decisións públicas o que marca o lugar que ocupan (...). e esta participación non cae do ceo, senón que depende da existencia dunhas institucións que a propicien e dunha cidadanía activa e implicada".

A democracia representativa non é a única forma posíbel de que o pobo exerza o seu poder. Naceu nun contexto social, cultural e económico moi diferente do noso, mais as regras de xogo continúan inalteradas no fundamental desde o século XVIII. Foi entón cando Montesquieu estableceu a separación de pode-

res, e norteamericanos e franceses erguéronse contra os seus respectivos tiranos -a monarquía, a potencia colonial- e proclamaron os dereitos do home e do cidadán. As regras do xogo case nin mudaron, mais, evidentemente, o campo de xogo -o contexto- si que o fixo.

Por outro lado, a democracia non se realiza da mesma maneira en todos

os países. A función das leis electorais que a regulamentan é a de articular e facilitar o seu exercicio, nunca a de limitar nin controlar, mais isto non sempre ocorre así. De feito, unha das principais reivindicacións do movemento 15-M é unha lei electoral que responda á súa función.

Dalgún xeito, á democracia como ven sendo exercida desde hai séculos lle ficou o traxe pequeno e lle rebentaron as costuras. Estas mobilizacións poñen en cuestión unhas formas que responderon a outros contextos, e demandan novas vías máis acordes coas necesidades, os desexos e os instrumentos dispoñíbeis da cidadanía real do presente. Reclaman pasar da democracia-rito á "democracia como proceso orientado a levantar un espazo público que permita o acceso -en condicións de igualdade- de todas as persoas á formación da vontade colectiva a través do diálogo crítico, e a construír canais de participación real e continuados en todo aquilo que afecte as condicións de vida da cidadanía"⁸.

7. Ver Global express nº 7, "A democracia máis alá das urnas".

8. "El movimiento del 15-M" en *El Ecologista* nº 70

Nada será como antes

Foto: Vida Frída

Analistas de aquí (Carlos Taibo) e de alí (Tahar Ben Jelloun) expresaron o mesmo da mesma maneira: “Nada será como antes”. Aínda que facer balanço dun movemento en marcha é difícil, e a pesar de que os resultados nestes momentos varían dun lugar para outro, evidentemente, nada será xa igual para os pobos –e para os tiranos– de Tunisia, Exipto ou Libia.

Aínda que algo se cambalean, as columnas do poder continúan en pé; cando se escriben estas liñas, os gobernantes do lemen e Siria mantéñense no poder a pesar das continuas protestas da poboación, e case cada día temos noticia de decenas de mortos; nos países onde se liberaron de ditadores, como Exipto, o futuro é incerto, os conflitos continúan vivos e a democracia dá uns primeiros pasos vacilantes; os mercados continúan a ditar as decisións dos nosos gobernantes; en España, a até agora intocábel Constitución foi modificada no verán de 2011 sen consenso parlamentario nin consulta á cidadanía, para dar categoría constitucional á limitación do déficit público, establecendo como “prioridade absoluta” o pagamento da débeda pública (isto é, por diante das necesidades básicas e

dos dereitos cidadáns)... E a lista é moito máis longa.

Mais nada será igual. É probábel que esteamos a vivir un deses momentos en que no tempo histórico, lineal⁹, se abre un buraco e parece que o horizonte utópico se torna realidade cotiá. Moitas cousas só suspiradas se revelaron posíbeis; o espazo público pobóase de novas voces; hai silencios que se converten en palabras, e palabras en accións.

Por exemplo, faise realidade que a cidadanía si se pode organizar e

tomar a iniciativa. En palabras do International Herald Tribune, “na maioría destes países está a reclamar o seu lugar o até agora invisíbel factor político: o home da rúa”. A citación fai referencia á primavera árabe, mais ben podería xeneralizarse.

Este novo suxeito político artículase en torno de tres espazos de carácter diverso: as **prazas**, novas e apropiadas ágoras para un movemento asembleario (www.tomalaplaza.net); as **asambleas** de barrio e vila, conscientes de que a cidadanía debe ser global, mais comezando no círculo máis próximo e referida a cuestións reais e concretas (www.tomalosbarrios.net), e a **rede Democracia real, xa** (www.democraciareal.es), porque o ciberespazo é terreo conquistado para a cidadanía.

E para non esquecer a dimensión global e, de pasaxe, para lle tomar o pulso ao movemento, sucédense convocatorias mundiais, como a do 15 de outubro, que rexistrou máis de 1.000 manifestacións en 87 países dos cinco continentes. Calcúlase que en España máis dun millón de persoas saíron á rúa en máis de 80 manifestacións.

Foto: Cero Negativo

9. Capella, J.R. *Los ciudadanos siervos*. Trotta.

O diario *Público* tentaba rexistrar algunhas pegadas do movemento 15-M aos tres meses do seu comezo, e encontraba **logros** significativos en seis terreos: influíuse na axenda política, colocando temas tan importantes como a reforma da lei electoral; foron parados decenas de desafiuzamentos por falta de pagamento de hipotecas e conseguidas mudanzas na banca e no Congreso (aínda que insuficientes: millares de persoas ficaron sen casa, mais non sen débeda); o Goberno presentou un proxecto de lei de transparencia e varias Administracións tomaron a iniciativa de publicar soldos e bens de deputados e gobernantes; a rúa recuperou o seu carácter de espazo político; a política, como xestión dos asuntos públicos, volveu ás conversas e intereses da cidadanía, e obtivo un grande eco internacional.

As mudanzas –aínda en marcha– son tan significativos que moitos autores, como Tahar Ben Jelloun, non dubidan en considerar que estamos perante unha revolución.

“O pensamento revolucionario gañou o seu primeiro e máis importante enfrontamento: ningún hoxe se atreve a pór en dúbida a lexitimidade das demandas estudiantís e cidadás. (...) O importante é que o central está conseguido: púxose en causa un modelo de dominación que se cría inamovíbel. O rexeitamento ao lucro en todas aquelas cuestións fundamentais para o individuo e a súa familia, o respecto pleno ao medio ambiente, a vixencia absoluta dos dereitos humanos, a representatividade efectiva do sistema democrático e dos mecanismos de consulta directa á cidadanía, o dereito á participación,

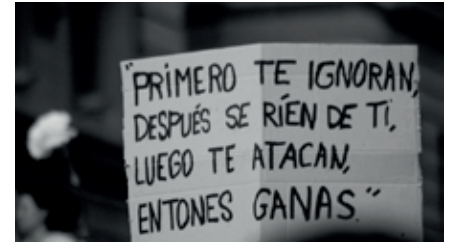

Foto: Carrasco & Pop

instaláronse como obxectivos lexítimos na conciencia cidadá.” (Manuel Cabieses en *Punto Final*).

Ben Jelloun, recoñecendo que o futuro de todo isto é incerto, afirma con rotundidade unha certeza sobre o que ficará destes días: “Estas revoltas ensináronse algo moi simple e que os poetas expresaron moi ben: tarde ou cedo, chega un momento en que o home humillado se recusa a vivir de xeonllos, esixe liberdade e dignidade, mesmo ariscando a súa vida. É unha verdade universal.”

En palabras de poeta (Miquel Martí i Pol), **“todo está por facer e todo é posíbel”.**

Foto: Miguel Alamiñ

Global express pretende xerar preguntas entre os alumnos e as alumnas sobre o que contan os medios de comunicación. Trátase de promover unha visión crítica da realidade, que lles permita comprender o estado do mundo e, en especial, a situación do mundo en desenvolvemento.

Dossier informativo:
Araceli Caballero

Actividades e guía didáctica:
Israel García, Marga Florensa, Quique Porcar, Jordi Sant, M. Àngels Alié, Lucas Pérez e Anna Duch

Deseño e edición:
Estudi Lluís Torres

Tradución:
Mário Herrero

Coordinación:
Anna Duch

Este dossier foi concluído a finais de outubro de 2011.

Pode ser interesante actualizar a información dalgunhas das seccións.

Para saber máis

Web

- www.acordem.org/15m/
- <http://tomalaplaza.net>
- www.attac.es/
- <http://15october.net/es/>
- www.democraciarealya.es/

Dossieres

- **Levantamentos populares no Mundo Árabe**
Dossier CIDOB.
http://www.cidob.org/es/publicaciones/dossiers_cidob/levantamientos_populares_en_el_mundo_arabe_2011/levantamientos_populares_en_el_mundo_arabe
- **A rebelión que estremece o mundo**
Le Monde Diplomatique en español. Xuño 2011

Libros

- **Stéphane Hessel.** *Indignádevos!* Faktoria K de Libros. 2011.
- **Tahar Ben Jelloun.** *La primavera árabe.* Alianza Editorial, 2011.
- **Carlos Taibo.** *El 15-m en sesenta preguntas.* Los libros de la Catarata. Madrid. Septiembre, 2011.
- **Juan Torres López, Alberto Garzón, Aitor Romero Ortega, Joel Serafín Almenara, Marcos Roitman, Gerardo Tuduri.** *Hablan los indignados. Propostas y materiales de trabajo.* Editorial Popular, 2011.

Vídeos

- **José Luis Sampedro analiza o Movemento 15-M**
www.youtube.com/watch?v=L0mh3jcV28g
- **Arcadi Oliveres en Plaza Catalunya**
http://www.youtube.com/watch?v=Y8ZXJlvXU&feature=player_embedded#

Artigos

- **“O despertar árabe”.** Alain Gresh. Le Monde Diplomatique en español. Abril 2011.
- **“As raíces obreiras do levantamento exipcio”.** Raphael Kempf. Le Monde Diplomatique en español. Abril 2011.
- **“O clamor dos mozos españois”.** Rodrigo Vázquez de Prada. Le Monde Diplomatique en español. Junio 2011.
- **“O pobo islandés vota en contra dos banqueiros”.** Silla Sigurgeirsdottir y Robert Wade. Le Monde Diplomatique en español. Junio 2011.
<http://taringa.eu/le-monde-diplomatique-un-laboratorio-liberal-arrasado-por-la-crisis-cuando-el-pueblo-islandes-vota-c>
- **“O movemento do 15M”.** CIP Ecosocial.
<http://ecologistasenaccion.info/article20634.html>
- **O movemento dos Indignados e Indignadas e as súas perspectivas**
www.canalsolidario.org/noticia/el-movimiento-de-los-indignados-e-indignadas-y-sus-perspectivas/27060

Filmes

- **Inside job.** (2010). Charles Ferguson
- **Imos facer diñeiro.** (2008). Erwin Wagenhofers

Visita a nosa web e
descárgate o Global express!
www.kaidara.org

nº 18: Revoltas sociais
nº 17: Crise económica global
nº 16: Cumio de Copenhague
nº 15: Agrocombustíbeis
nº 14: Consumo
nº 13: Turismo
nº 12: Petróleo
nº 11: Pobreza
nº 10: Mudanza climática

nº 09: Emerxencia e solidariedade
nº 08: Xogos Olímpicos
nº 07: Democracia
nº 06: Armamentismo
nº 05: África e seca
nº 04: Iraq
nº 03: Cumio da Terra
nº 02: Arxentina en crise
nº 01: Afganistán